# СРПСКИ
# КЊИЖЕВНИ
# ГЛАСНИК.

Уредник, Јован Скерлић.

КЊИГА ОСАМНАЕСТА.

БЕОГРАД:
За Демократску Штампарију Павле Ранковић,
Обилићев Венац, број 2.

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА ЛИСТА:
СКОПЉАНСКА УЛИЦА БР. 9.

## НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

Две румунске књиге о Румунима у Босни и Херцеговини.

**Românii din Bosnia și Herțegovina în trecut și in prezent de Jsidor Jeșan. Extras din Analele Academiei Române. Bukurești.** 1905. 4°, страна 26. Пагинација Анала Академије 37—62. Цена 0,30 динара.

**Coloniile române din Bosnia, studiu etnografic și antropogeografic de Teodor Filipescu, cu 20 ilustrațiuni și o harta etnografică. Edițiunea Academiei Române. București.** 1906. 8°, страна 310. Цена 4 динара.

У минулим двема годинама издала је Румунска Академија Наука две књиге које говоре о румунском становништву управо о средњевековним Власима, Цинцарима и влашким Циганима у Босни и Херцеговини, чије смо пуне наслове овде исписали. На жалост морамо одмах поменути да Румунска Академија њима није нимало подигла свој углед, ни са научног па ни са националног гледишта, ако јој је и оно било разлог за њихово издавање.

Нико не може им ти ништа противу тога да и Румуни проучавају своје сународнике, ма где они били; на против, то је била и њихова дужност. Још мање би се шта имало замерити Румунској Академији због издавања таквих научних резултата; то је њена дужност. Али ако се жели истинске научне користи, испитивачи морају бити спремни за свој посао: не смеју се ни за тренутак заборавити и завести ничим, па ни патриотизмом, који науци ништа не користи, а специјално у овом случају од испитивања Румуна у Босни и Херцеговини не би могли извући од патриотизма користи ни највећи румунски родољуби. Још

мање сме ове ствари заборавити једна академија наука. Ове пак две књиге које су писали неспремни дилетанти и уз то бескорисни родољуби, мучно да би издала још која Академија Наука.

У обема књигама врло је мало новога градива, остало чиме су књиге испуњене или је већ познато и несумњиво, или је измаштано, трошно и без вредности. Из свега су пак изведени такви закључци које наука не може да усвоји.

Прва књига носи наслов „Румуни у Босни и Херцеговини у прошлости и садашњости," и по њему би се требало од ње много очекивати, да га садржина не демантује. — Због тога, како вели Г. Јешан, што су Немци који се баве описом и историјом Босне и Херцеговине изгубили из вида румунско становништво ових земаља, и због тога што су списи словенских историографа тенденциозни и шовинистички, особито у оним земљама у којима станују заједно са Румунима, он је, имајући обилатога материјала о широком простирању Румуна, узео да пише о њима у Босни и Херцеговини, где има не само трагова „већ их у многим местима има и данас и у компактној маси". Али они остаци које налази у *имену* Власеница (варош и округ) и другим географским *именима* у окрузима: Брчке, Зворника, Доње Тузле, Бијељине, познати су остаци некадашњих средњевековних Влаха, каквих ост...така у именима има на врло великом делу Балканског Полуострва које нико не одриче; а остатке у језику, обичајима, песмама, типу, карактеру данашњих њихових славизираних потомака треба примерима показати и доказати, што би било од крупног научног интерес . Исто то вреди и за изгубљене остатке румунских острва у окрузима Травника, Бугојна, Бање Луке. Но Г. Јешан се не задовољава констатовањем знакова који подсећају на некадашње румунске становнике у овим земљама, он иде толико далеко и тврди да су „у опште сва аристократија у земљи, готово сви бегови, аге и спахије Румуни" и да је све мухамеданско становништво округа власеничког румунско (стр. 4.), „из чега се види да су они били ту још

пре доласка Турака, због чега су и остали на својим земљама, а да би је сачували заједно са својим привилегијама прешли су у ислам“. „Румуни мухамеданци у округу власеничком су доброга стања материјалног, имају пространог земљишта и имају још нешто свести о своме румунском пореклу (!), јер се и данас сматрају за другојачи народ, одличитији и виши, и не мешају се ни са Србима ни са Турцима“. Г. Јешан је требао да разбере зашто се ови Срби (а не Румуни) Мухамеданци не мешају ни са Србима ни са Турцима, и онда не би излазило да су Румуни, нити би морао да се мучи да им тражи почетак егзистенције у Босни, и да тиме падне у још једну грешку. Што неки имају румунска или румунска славизирана презимена, показује такође оно што нико не одриче: да је и ту било Влаха у средњем веку. — Г. Јешан наводи у округу власеничком и православне Румуне који су добро очували народност (!), који су се доселили много доцније, можда за време борбе коју су имали Румуни са Турцима на левој обали Дунава и које Срби зову Влисима а Турци Каравласима. Но Г. Јешан треба да зна да ово нису Румуни већ *влашки Цигани*, којих има и у Србији и у Бугарској, па их је Вајганд 1889 године нашао чак и у Арбанији између Елбасана и Берата.[1]

Најинтересантнији су Румуни у Босни, они у селу Чипулићима, близу Бугојна, које мештани зову *Калајџије*, јер се поглавито баве калајџијским занатом. Они су дошли из Македоније и растурили су се по свој Босни, а нарочито у Посавини. О њима опширније и разложније говори Г. Филипеску у својој књизи.

У бањалучком округу налази се село Слатина, у коме, вели Г. Јешан, има 30 кућа Румуна, који се баве изра-

[1] Он вели: „Свако имање (чифлук) у овоме крају има својих Цигана... Међу Циганима скитачима као што су коритари, ковачи, мечкари, има многих који су пореклом из Румуније и који се румунским језиком служе као матерњим језиком, док домаћи Цигани сем циганског знају већином све балканске језике.“ („Die Aromunen, Bd, I, 78.)

ђевинама од дрвета. По њиховом казивању они су досељеници из Србије. Но и то су влашки Цигани, а не Румуни.

Најзад Г. Јешан тврди да су номади у Јасеници у Херцеговини познати под именом *Балије*, славизирани Румуни!

И ако је књига написана са претензијама, она не износи ништа ново што би као истинито вредело за науку. Многа факта и извођења су или нетачна или неистинита. Г. Јешану је на пример, довољно да му кажу „лаутари“ Цигани или неки румунски трговци „да је цела Србија од једног краја до другог прошарана Румунима и да је готово свако село до Ниша на пола састављено из Румуна; да су цео округ шабачки и цела граница према Босни пуна Румуна“, па да не само поверује но још и да чини прекоре што се то крије! Њему и презиме Манојловић казује да је румунског порекла, јер је изведено од „**manul** или **mânâ** = рука, и ако је име Емануил (Манојло) још старим Јеврејима било познато.

Сем свега у књизи има читавих страна које су узете из туђег рада, а није означено. Тако бар тврди Г. **Filipescu**, који вели: „Овај рад („**Bosnische Karavlachen**“ од А. Ка. у „**Bosnische Post.**“ Сарајево 1895, № 9 и 10) превео је Исидор Јешан на румунски, и издао га у своме раду „**Romånii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi in prezent.**“ „**Analele Academici Române**“. **Tom.** XXVII, **Seria** II, p. 41—44, не означивши извор“. **Coloniile române din Bosnia**, стр. 205.)

Све ово довољно јасно карактерише озбиљност научнога рада Г. Јешана и ове његове књиге.

Др. Тихомир Р. Ђорђевић.

# НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

(2)

Две румунске књиге о Румунима у Босни и Херцеговини.

**Romanii din Bosnia și Herțegovina în trecut și în prezent de Isidor Ieșan. Extras din Analele Academiei Române. Bukurești. 1905. 4o. страна 26. (Пагинација Анала Академије 37—62). Цена 0,30 динара.**

**Coloniile romane din Bosnia. studiu etnografic și antropogeografic de Teodor Filipescu. cu 20 ilustrațiuni și o harta etnografică. Edițiunea Academiei Romane. București. 1906. 8°. страна 310. Цена 4 динара.**

Књига Ј. Филипеска говори „о румунским насељима у Босни.“ Она је систематичнија и нешто разложнија, али и са огромним манама.

На југозападноме делу пута Бугојно-Ливно, око два сата далеко од Бугојна, налази се село Чипулићи, које се одликује од осталих села у Босни и положајем и типом и конструкцијом кућа. Путујући у септембру 1901 године, испитујући старе људе и разгледајући село, сазнао је Г. Филипеску да су му становници румунског порекла и да су се овде доселили из Македоније пре 400 година. Они су калајџије, или како се овде зову „gunusari“, а само се једна трећина бави агрикултуром и трговином. Резултате тога свога проналаска саопштио је Г. Филипеску у чланку „Калајџије у Чипулићима“ „Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини“, Сарајево, 1902. XIV. 297—301. где је поменуо да је чуо да има још румунских насеља у Босни. Од 1901 године пропутовао је целу Босну и Херцеговину и испитивао је сем румунских насеља

и словенска, да би могао извући закључке о пореклу народа у Босни и Херцеговини. У овом погледу охрабрен је и писмом Румунске Академије Наука од 2 маја 1902 године. Савети од њене стране били су му вођ. — Сем оних Румуна који говоре македорумунски а које словенски и грчки писци зову Куцовласима, а Срби и Бугари Аманима и Цинцарима, има у Босни таквих који говоре дакорумунским дијалектом, које Срби називају Каравласима или у Славонији Коритарима. — Овим двема врстама румунских становника у Босни бави се ова књига.

Књига има два дела. Први је део: „Насеља Македорумуна“ (5—198) а други: „Насеља Каравлаха“ (199—293). Сваки од ових делова подељен је у одељке: етнографски и антропогеографски.

У етнографском одељку првог дела (5—145) су:

1. „Порекло и емиграције Македорумуна“ (5—57). По Др. А. Мариенеску[1] и К. Јиречеку[2] труди се Г. Филипеску да представи прастаро стање Балканског Полуострва, његове области и инвазије римске од 229 године пре Христа па надаље и њихово простирање и колонисање у Далмацији, Македонији, Тесалији и Ахаји, које постадоше римске провинције 146 године пре Христа, са управом у Македонији. За тим говори о даљем освајању, колонисању, стварању градова и како се помоћу добијања римских грађанских права ширила романизација, како се у време варварске навале (550—640) романски језик говорио у Дакији, Мезији, Илирији, Далмацији, Епиру, Панонији, Истри и Македонији, како су у далматинским јелинским колонијама Јелини ишчезли испред јачег римског елемента, како су се Илири затечени на Балканском Полуострву, на земљишту данашње Далмације, Херцеговине, Босне, Пазарског Санџака и Србије услед свега поменутога и још услед служења у војсци на многим местима потпуно романи-

[1] Dr. A. Marienescu, »Ilirii, Macedo-Românii şi Albanezii«, Букурешт, 1904.

[2] C. Jireček, »Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelarters«, I, Беч, 1901.

зирали још док владаху Римљани у овим земљама, и како се највећи део Илира који се полуроманизирао налазио пре варварске навале у унутрашњости јужне Далмације у планинским областима и у Превалитанији, т.ј. у данашњој Црној Гори и северној Арбанији, чији су потомци данашњи Арбанаси.

548 године навалили су Словени преко Дунава и Саве. Њихове се хорде рашире преко Полуострва до Драча. 550 године навале многе словенске чете преко нишке области у намери да опседну Солун. Следећих година навалили су Авари, сами или у друштву са Словенима, на територије данашње Босне и Србије, „а за тим су се ту и настанили међу аутохтоним романизованим народом“ (13).

На питање шта је било са потомцима римских колонизатора и са роминизованим и полуроминизованим Илирима после варварске најезде, писац одговара: Римске колонисте и романизоване Илири на Балканском Полуострву нису ишчезли после доласка варвара, већ су многи емигрирали ка обалама Јадранскога Мора, а неки према југу у планине данашње Црне Горе и Арбаније. У областима Црне Горе и северне Арбаније измешали су се романизовани Илири са полуроманизованим Илирима (Арбанасима) и због тога и данас има Румуна међу Арбанасима у областима Арбаније. Ту имају Арбанаси и Румуни многих заједничких особина: етнографских, антропогеографских, па чак и соматолошких, што све показује да су сродни. Судећи по етнографским и антропогеографским особинама Црногораца у областима према југу, мисли Г. Филипеску да су то у великом делу потомци Романа и Арбанаса који су славизирани у планинама Далмације и Превалитаније. Неке пак римске колонисте и романизовани Илири етнички уједињени као Румуни остадоше на месту и беху раширени и у средњем веку по Балканском Полуостру. Од тада дакле Румуни становаху са Словенима, са потомцима Илира, које беху делимично романизовали (Арбанасима) и на југу са Грцима. (14).

Име „Влах“ под којим су познати Румуни на Бал-

канском Полуострву дошло је, тумачи Г. Филипеску, отуда што су Илири били највећим делом сточари и становали по планинским удолинама vale, а само су у јесен силазили из њих са стадима у приморске области, због тога су од римских колониста названи Valchis јер долажаху из планинских удолина (vallis = valea munților), где чуваху стада. У почетку је дакле значило име Valchus (Vlah) становника планине, брђанина, онако исто као што и реч Albanus у келтском језику значи становник високе планине (al = висок, ban = планина, us = човек). То је име пренесено и на романизиране Илире, па су га усвојили и Словени. Доцније је означавало пастира, чобанина, а данас у подемеху означава православно становништво Босне, Херцеговине, Црне Горе и Хрватске.

У раном средњем веку разликовахуу се румунски сточари на планинама од варошких становника Далмације тиме што се називаху „Црни Власи“ (neagri Vlahi, грчки Μαυρόβλαχοι). Под именом Црних Влаха, вели даље Г. Филипеску, разумеваху Грци Румуне који становаху у Мезији и Тракији, т.ј. према Црноме Мору. Име Μαυρόβλαχοι позајмили су словенских писци од Грка који разликоваху Румуне у земљама Понта од Румуна на Полуострву. Стари далматински писци превели су ову реч не водећи рачуна да Словени разумеју под Moroulahi наследнике романизованих Илира у Далмацији, Дарданији и Превалитанији. Ово се види и отуда што се у грчким споменицама у XIV веку разуме под именом Morob'achia област поред доњег Дунава, дакле Румунија и Молдавија. На тај начин реч Moroulachi из дубровачких споменика не може бити иста са Μαυρόβλαχιο која значи Црни Власи средњега века. Реч Moroulahi значи Румуне у Србији, Босни, Далмацији и Хрватској, који се занимају сточарством а зими станују поред обала Јадранскога Мора. Moroulahi значи дакле морски Власи, Власи приморци.

После овога говора о судбини Румуна у западним земљама Балканског Полуострва, налази им јаке трагове у географским називима, сточарима, кириџијама, и утвр-

ђује да су говорили румунским језиком чак до XVI века. Кад се оделила црква на источну и западну латински је језик у црквама замењен грчким, и то је, вели, било од велике штете за Румуне на Полуострву. Грчка култура и поред тога није била у стању да асимилује Романе и Словене. Оно што Грци нису могли извршити, извршили су Словени који имају велику асимилациону моћ. Кад су Словени добили своју цркву на своме језику славизирање Румуна ишло је врло брзо.

Пред крај XIV века навалили су Турци на Балканско Полуострво и проузроковали нову емиграцију народа из Србије, Бугарске и Босне. Румуни из Србије емигрирали су великим делом према северу, где се и данас налазе у великом броју. „Румуни који станују у области доње Мораве у Србији и који тамо чине већину становништва највећим су делом потомци оних Румуна који су емигрирали из унутрашњости Балканског Полуострва, а на име из југозападних области Србије и из косовског вилајета“ (р. 39). Гора је судбина била оних Румуна из Србије који су за време турске инвазије и доцније емигрирали према обалама Јадранскога Мора. Они су се најпре настанили у планинама Босне и Херцеговине, а после пада Босне, 1463. године, одоше са свим према Далмацији и хрватском приморју. Санџак Пожега и Црница у Славонији назваше се Мала Влашка (Vlachia Mica) јер су се и тамо настанили Румуни емигранти из Босне. Народ у овом крају (Пакрац) Славоније и данас се по физичким знацима (!) познаје да је румунског порекла. Сем тога неки су у XV веку отишли чак у Хрватску, Аустрију и Моравску. Код Словака чак налази Г. Филипеску породичних имена која откривају потомке славизираних Румуна.

Сви Румуни из области поред Јадранскога Мора већ су славизирани сем на Истри, где и данас говоре румунским језиком. Они су потомци романизираних Илира на Истри и романизираних Илира у Далмацији, којима су се придружиле у XV и XVI веку и неке групе из Босне, Србије, а можда и из Арбаније и Македоније. Њих је

Г. Филипеску упознао 1894—1895 године. Они казују да су Румуни и да су потомци Римљана који су становали и владали овим земљама. (ако то казивање што вреди!). Говоре својим дијалектом који садржи многе словенске и италијанске елементе, али се по свему познаје да је сродан дијалекту македорумунском, који се говори и у старој румунској колонији у Чипулићима (у Босни), чији су становници највећим делом из Албаније. а из овога се види да је на крају средњега века било додира и веза између Румуна на Балканском Полуострву и Истри (49), којих је ту и тада било: те су они потомци Морлака (Moroulahilor) и директни потомци римских колонизатора и романизираних Илира у Истри и Далмацији. Данас станују само у истријском Карсту и у приморју Чича, које је по њима добило име, јер их Словени зову „Чиче“ (истрици) кад са њима говоре (52). Има их још око 3000.

На овај начин после турске инвазије можда је у Босни било нешто румунских оаза, али данашњи тамошњи Румуни су понајвише потомци Румуна који су се ту доселили с једне стране из Арбаније и Македоније, а с друге из Румуније.

Тих. Р. Ђорђевић.

(Наставиће се.)

## НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

**Две румунске књиге о Румунима у Босни и Херцеговини.**

**Romanii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi in prezent de Isidor Jeşan Extras din Analele Academiei Române. Bucureşti. 1905. 4°, страна 26. (Пагинација Анала Академије 37—62). Цена 0,30 динара.**

**Coloniile române din Bosnia, studiu etnografic şi antropogeografic de Teodor Filipescu, cu 20 ilustraţiuni şi o harta etnografică. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti. 1906. 8°, страна 310. Цена 4 динара.**

(8.)

2. „Врсте, правци и узроци емиграције Македорумуна" (55—96). Овде казује Г. Филипеску како је услед турске најезде становништво у Босни било принуђено да се исељава, те се врло проредило. У XVI веку Турци су колонисали на место ових емиграната Румуне (мартолозе) из Рашке и из крајева западне Србије. Чете румунске из околине Ужице, дакле поред реке Цетине (?) колонисане су поред реке Цетине код Сињета, из околине Сокола у Србији населише се поред Гламоча у Босни. Групе Румуна из околине Пожеге у Србији доспеше у санџак Пожега у Славонији, који је назват Мала Влашка. На место емиграната из Босне и Херцеговине населили су се емигранти из јужних области, понајвише из Арбаније и из западне Македоније, као сточари, којима и данас налази аналогије са Фаршеротима и другим сточарима у Македонији и Арбанији и то: на основу хумљачких сточара, од којих за оне који су мухамеданске вере и који се зову Балије мисли да су мешавина од Румуна и Словена из

околине Охрида; даље на основу начина рада, географских назива, облика зграда, итд. Оваквих Румуна сточара има и у Грчкој, Србији и Бугарској. По Г. Др. Јовану Цвијићу[1] говори о њима у Србији и Бугарској, али замера што је Г. Цвијић рекао да их нема на Шари, у Старој Србији, Северној Арбанији, Босни и Западној Србији, наводећи као доказ да их је било што се у српским споменицима помињу око Западне Мораве, у Хвосну, око Призрена, Пећи, Дечана, итд. (74), заборављајући да је у нашим споменицима реч о средњевековним Власима, којих је свуда било па нестало, а не о Румунима сточарима на које мисли Г. Филипеску. После овога ради Румуна тумачи имена која је навео Г. Цвијић под којима су познати Румуни сточари на Балканском Полуострву: „Ашани“ и „Цинцари“ су му синоними и долазе од „Асан“ (Асен) као успомена на Асена цара румунско-бугарског из XII века и од „синь царь“ (син цара Асена) (!) и према томе то нису погрдна већ славна имена. „Арм'ни“ (Armâni), а не Аромуни, као што пише Вајганд и многи други, назив је којим се они сами називају, а шта значи оставља филолозима да објесне. „Саракачани“ су пастири пореклом из Сарака у Епиру, близу грчке границе. Реч „Црновунци“ није никад чуо и не разуме је, јер зна да ови Румуни гаје понајвише беле овце. Најпознатије име Куцовласи, које употребљавају Грци, Срби и Бугари, и од којих су га узели и Немци значи на грчком језику хроми Власи, а на словенском пси Власи. Ово је име из подсмеха и мржње (75—78).

Сем ових Румуна сточара има на Балканском Полуострву и Румуна по варошима и селима где се баве трговином, занатима и земљорадњом. Ови су Румуни за време Турака емигрирали према северу Полуострва као год и сточари и због тога се њихова насеља налазе у Босни, Србији, Бугарској итд. Само Румуни и Грци били су носиоци културе по Балканском Полуострву за време Турака и због тога су се свуда растурили, и то из Ар-

[1] »Насеља Српских Земаља«, књ. I, стр. CXXXI.

баније, Епира и Македоније, где их је било још од римске владавине, па их још и данас у пркос великим емиграцијама има тамо у великом броју. По Ј. Пеницеску[1] дели их у три групе: 1. „Румуни у Арбанији“, „Арнаухени“ или „Албановлахи“, које Грци називају „Арванитовлахи“, а често и „Арванити“, тј. Арнаути, Македорумуни их називају „Карагуни“, а Срби и Бугари „Бели Власи“ или „Арнаутски Власи“. Они се могу поделити у Румуне по трговима и Румуне сељаке. Они по трговима су трговци и индустријалци: чувени кројачи пуни имагинације за украшавање гајтаном, златари, туфегџије, бакрачари, калајџије итд. Они по селима су земљорадници и сточари. Сточари по планинама чувени су на далеко под именом „Фаршерота“ (Москопољ). 2. „Румуни у Епиру“ или „Епирлаци“ у које спадају и Румуни јужне Арбаније. Они се мало баве трговином и индустријом, већ највише сточарством. 3. „Румуни у Македонији“ или „Македорумуни“ који станују у свима варошима Македоније и баве се трговином и индустријом, а у по неким селима баве се и сточарством и земљорадњом. Македорумунима додаје још групу Румуна „Олимпијана“ и „Мегленана“. Као културни елеменат долазили су Румуни из Македоније, на супрот тврђењу Г. Цвијића и у Босну, босанским друмом, комуникационом линијом, која води из Македоније преко Скопља, Митровице, Новог Пазара, Пљевља, Горажда у унутрашњост Босне и Херцеговине. Узрок ових емиграција био је рђаво економско стање Румуна. Под Турцима они су били у Босни администратори имања турских бегова, царински чиновници, али се најчешће занимаху трговином и индустријом. Они беху златари, мајстори од оружја и ханџије и кафеџије. Од 1878 године Румуни долазе у Босну врло ретко, већ иду у вароши Епира, Тесалије, Македоније, Новопазарског Санџака, Румелије, Србије и Бугарске. Од 1877 велики је број Македорумуна у Србији и Бугарској одрођен „али не укрштањем, као што тврди Г. Цвијић,

[1] J. Nenițescu, „Dela Românii din Turcia Europeană“, Букурешт 1895, стр. 26—35.

већ само школом и црквом словенском које распростиру искључиво српску националну културу« (!) (93). Ову неозбиљну тврдњу превазилази тврђење, којим хоће да каже јачину Македорумуна у Србији: да кад се из Земуна пређе у Београд не виђају се Словени, већ амалгам у коме преовлађује македорумунски тип, да је средња класа македорумунска и ако говори српски, да пијаца и многе мahале у Београду имају карактер македорумунске вароши!

3. „Утицај македорумунске културе на народ у Босни". (94—118). Ту се казује како су Словени примили од Румуна многе језичке елементе, сточарство, а са њим и многе називе, како су многи славни људи међе Словенима Балканског Полуострва били још у XII веку најчешће Румуни, како су од Румуна примили Словени многе религиозне обичаје, кирицилук, архитектурску вештину, развој вароши и тргова: јер Македорумуни имају етничку предиспозицију за стварање и развитак вароши, јувелирство, трговину и занате. Македорумуни су до скора у Босни били први људи, па су то и сад неки њихови потомци, као што су: Шола, Петар Т. Петровић и др. Они су унели много и својих физичких особина у варошко становништво Босне, те личи на Македорумуне, а разликује се од сељака; они су унели чистоту по кућама, еснафе и њихово уређење, па чак и поздраве: „добра ви вече!" „добар час!" „добар пут!" После овога наводи ставове Г. Цвијића, где се казује да култура византијско-цинцарска као најстарија има највеће географско простирање. „Клице њене су међу Словенима остале још из времена њихова насељавања и покрштавања, особито из средњега века, али су се нарочито раширила за време турске владавине." Даље да „изузимајући западну Србију, Стару Србију и земље на западу од њих грчки трговац и византијски трговачки дух су владали Балканским Полуострвом".[1] Први став под наводом Г. Филипеску није разумео те држи да је Г. Цвијић мислио на насељавање и покрштавање Румуна и кори га „да не познаје историју балканских на-

[1] „Насеља Српских Земаља« књ. I, стр. XXVIII–XXIX.

рода, или ако је познаје намерно је фалзификује" (106), а за тим му на дугачко замера што културу македорумунску искључује из Старе Србије, западне Србије и из земаља западно од њих, тврдећи да „и данас има у Ужицу, Краљеву, Крушевцу, Прокупљу, Крагујевцу, Милановцу, Ваљеву и Шапцу Македорумуна као год и у другим варошима Србије, па их има и у Београду где преовлађују интелигенцијом и богатством." (!) (108). После овога одбија или правда особине византијско-цинцарске, које је уочио Г. Цвијић,[1] на полемичан, прост и мало логичан начин.

4. „Етнографска укрштања на новој територији" (118—145). Ту тврди како су Словени имали велику асимилациону моћ према Румунима, да су Срби били вечити шовинисте и идеалисте за националне идеје, како се у српским књигама не помиње да су некада живели на Балкану и Румуни, нити да их и сад има. Сви православни су или Срби или Бугари. Национални осећаји се усађују још малој деци. Историја, приповетке, народне песме познате су ствари свој српској деци. Србин нерадо говори други језик сем матерњег. Срби у Босни не допуштају власти да им се црква зове грчко-православна, нити грчко-источна, нити источно-православна већ српско-православна, а исто тако и школе и општине. Румуни су свуда презирани и називани Куцовласима. Процес славизирања Румуна био је из ових разлога а не из разлога које наводи Г. Цвијић.[2] На зимовницима се Србизирају Македорумуни мешајући се и настањујући се међу Србе. Но при свем том, вели Г. Филипеску, опажају се у Босни јаки остаци Македорумуна, ту се гдешто говори македорумунским језиком, а гдешто је познат само још старим људма; њихови трагови живе у обичајима, физичким особинама, оделу, занимању.

(Наставиће се.)

Тих. Р. Ђорђевић.

---

[1] »Насеља«, I, стр. XXX

[2] Ibidem CLXXIII—CLXXIV.

## НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

Две румунске књиге о Румунима у Босни и Херцеговини.

**Romanii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi in prezent de Isidor Jeşan Extras din Analele Academiei Române. Bucureşti. 1905.** 4°, страна 26. (Пагинација Анала Академије 37—62). Цена 0,30 динара.

**Coloniile române din Bosnia, studiu etnografic şi antropogeografic de Teodor Filipescu, cu 20 ilustraţiuni şi o harta etnografică. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti. 1906.** 8°, страна 310. Цена 4 динара.

(4)

У антропогеографском пак одељку првог дела (145 до 198) су:

1. „Положај и тип македорумунских насеља у Босни" (145—160). Ту Г. Филипеску тврди да су на положај македорумунских насеља имале највећег утицаја економске прилике, а за тим етничка предиспозиција, а врло мало географске и топографске прилике. Македорумуни су изгледа имали нарочити инстинкт за становање по планинама. Још су се Илири бавили великим делом сточарством и живели по планинама. И после навале варвара Румуни су понајвише становали по планинама, где су њихови катуни били по странама планинским и у долинама. Овај се облик очувао и до данас у Арбанији, Епиру, Тесалији и Македонији. Па и села босанских Румуна који се баве сточарством и данас су по странама планина. Код села Чупулића и Бијеле види се најбоље ова етничка предиспозиција, јер су оба на странама брегова и првога је висина 600 а другога 200 метара над морем. На положај Зовика

и Модрича имале су утицаја економске прилике. И многе вароши у Босни које су засноване и развиле се под утицајем македорумунским, често су тако по странама брегова или су из економских разлога поред јаких путева, јер су се Македорумуни као културан народ задржавали по већим центрима, па истакнутијим местима, те су и од незнатних села градили тргове и трговачке центре. Због тога се не треба чудити што положај и тип тргова у словенским земљама Балканскога Полуострва личе врло много на положај и тип румунских вароши у Македонији, Епиру и Арбанији, и може се с правом рећи да по положају и типу једнога насеља на Балканском Полуострву можемо да констатујемо да ли је македорумунско или да ли се развило под утицајем македорумунским (150).

Тип је македорумунских насеља збијен, компактан. То је дошло од етничке пре испозиције Македорумуна за такав тип, и у овом се погледу не разликују номади од варошана свуда где живе Македорумуни.

2 „Опис македорумунских насеља у Босни" (160—184): Ту су редом описана македорумунска насеља у Босни: 1 Чипулићи, село у округу Бугојно, насељено по странама брега. Становништво му се по живој традицији доселило пре 400 година као калајџије. Име му је дошло од имена румунске фамилије Чипул, дакле од породичног имена, или од имена племена Румуна пастира. Типа је збијеног. Има трагова да је ту било старије румунско насеље. Имена људи показују румунско порекло. Становници говоре македорумунски дијалекат, али измешан са многим словенским речима, употребљавају га понајвише у занату (калајџије), у друштву пак и у кући говоре понајчешће српски. У прилог румунског порекла становништва наведени су обичаји, одело, занимање. 2. Зовик, село у округу Брчке, званично се зове Зовик-Калајџија. Име му је дошло од зове (биљке). Пре 100 година то је био најзначајнији трг у североисточној Босни, али је у почетку XIX века почео губити значај, и сви трговци и занатлије отишли су из њега у Доњу Тузлу, Брчку, Бијелу и Порабрице, а неки

и у Славонију. Има 29 кућа са 160 становника, који су потомци оних Румуна из Македоније и Арбаније, који су се од XVI—XVIII века овде населили као трговци и занатлије. На становницима се распознају физички знаци карактеристични за Румуне(!) Од како су уведене српске школе румунски је језик готово заборављен, сем код старих људи. Становништво се бави земљорадњом и воћарством, а неки трговином и занатима. 3. Бијела или како је Срби зову Бијела-Калајџија, село у округу Брчке, насељено на старом насељу истог имена, које је било још у XII веку као год и Бијела у Славонији (!) Ова два насеља и Бијела поред Дрина (стари Дреилон) у Арбанији основали су потомци романизираних Илира (!) Име Бијела постало је од имена породице, јер бел значи плаво (blond) (!). Насеље је на страни брега. У њему станују само Македорумуни, и познаје се на први поглед по збијеном типу да је засновано и да се развијало под утицајем Македорумуна. У околини има топографских имена која су страна словенском језику и која потсећају на романски народ који је некад овде становао. У селу има 38 кућа са 181 становником од којих само још стари знају добро румунски. Обичаји су се боље очували. 4. Поребрице, село северно од Бијеле у округу Градачац. Има мешовит тип. Онај део који се налази на страни брега збијен је и насељен је искључиво Македорумунима. Село је засновано пре шездесет година од Македорумуна који су емигрирали из Зовика. Има 110 кућа са 620 становника, али је само 20 кућа македорумунских. Само стари знају македорумунски. 5. Модрич на десној страни реке Босне у округу Градачац. Поред Зовика ово је био један од знаменитих тргова у северној Босни. „Име комуне Модрич је сигурно породично и на словенском језику значи bâl (плав) и отуда је сигурно да је основано од аутохтоног народа румунског (!), чији се трагови познају у целој околини Модрича“ (181). Типа је збијеног, трг има мале и збијене дућане од дрвета. У околини има много имена која показују некадашње румунско борављење на томе месту. Данас у Модричу има

130 кућа са 610 становника. Први становници дошли су из Авлоне у Арбанији, а у XIX веку дошло их је и из Москопоља, Николице и других места. Сви имају тип романски и разликују се од осталог словенског становништва. Само стари говоре дијалекат македорумунски, млађи се сматрају за Србе, и стиде се кад их ко зове Цинцарима.

Најзад у додатку (184—198) казује Г. Филипеску на основу антропогеографских студија да су Румуни у Босни, Херцеговини и Србији били у вези у XI—XIII века са Румунима у области Северина, чије границе беху Тамиш, Муреш и Олта, позивајући се на Г. Цвијићево тврђење („Насеља", I, стр. CXLIII.) да „у свој Србији и суседним земљама има имена која указују на поромањено становништво". За тим се чуди Г. Јов. Ердељановићу (кога зове србизираним Ердељцем) што у својој студији „Доње Драгачево"[1] оклева да се одлучи да је име Драгачево постало од Драгаш, а исто се тако чуди и Г. Цвијићу као уреднику „Насеља" што не познаје име Драгош кад се помиње у летопису манастира Путне у Буковини из 1359 год., и још на неким местима. Г. Филипаку треба да зна да се име Драгаш налази као име села у Босни и у Новопазарском Санџаку, но то још не мора да значи да је дошло од личног имена Драгош, нити да је лично име Драгаш баш у истини постојало. Даље као доказ наводи све оно што је Г. Ердељановић рекао о именима места у Доњем Драгачеву, о старим гробљима, о имени‹ма› поро‹д›ица,[2] сматрајући све то као остатке некадашњих Румуна. Налази за тим везу између гробља у Чипулићима и оних о којима ковори Г. Ердељановић, одбијајући неке тврдње да су то богомилска гробља. Најзад, наводи пуно имена места из Босне која су остаци старих Румуна и која показују њихову некадашњу раширеност.

Кад сведемо у кратко све што је Г. Филипеску изложио у овоме делу своје књиге излази да се као нови могу сматрати само подаци који, на супрот тврђењу Г. Цвијића, утврђују да су за време Турака долазили Цинцари

[1] „Насеља" I. стр. 9.
[2] „Насеља", I. стр. 69 -73, 76 - 78, 119—110.

са југа и у Босну као год и у Србију и у Бугарску, и да су ту у већим или мањим групама становали, радили своје послове и највећим се делом србизовали. Да се Г. Филипеску задржао само на констатовању овога факта и на доказима о њему, његова би књига имала истина куд и камо мањи обим, али и куд и камо већу вредност. Све остале ствари које је излагао или су већ биле познате или су нетачне. Нарочито су слаба она тврђења која не утврђује подацима и доказима, већ их просто казује, а исто тако и готово сва, већином произвољна, извођења у која се са великом смелошћу, не поткрепљујући их ничим, упушта, теодмах издају лаика у послу. Тврђења о сеобама и времену кад су биле, извођења о именима Ашана и Цинцара и других, процењивање физичких особина становништва од ока, филологисања, итд., не вреде му ништа. Таквих је ствари пуна ова књига. Навођење имена која би требало да буду румунска сувише је слободно. Српској цркви и школи и њиховом утицају дат је сувише велики значај, а пренебрегнут је природни процес асимилације и претапања. У целом излагању има пуно понављања и плеоназама, који су га без потребе начинили сувише великим. Пада све Г. Филипеску је велики румунски патриота, који одриче све што му се чини да не иде у прилог Румунима, и ту је са свим безразложан, а узноси и велича све што је румунско, па ма то било и на очевидну штету истине. Ми нарочито нећемо да истичемо многе ствари. Њих ће сваки стручњак запазити већ у нашем излагању садржине овог списа, а има их врло много.

Други је део књиге: „Насеља Каравлаха“ (199—293). У етнографском одељку другог дела (199—263) су:

1. „Порекло, емиграције и етнички знаци Каравлаха (199—247). Сем Македорумуна у Босни се налази, по Г. Филипеску, још једна румунска популација, која се тамо назива Каравласи и које има и у Славонији, где је зову Коритари. На супрот већ утврђеном мишљењу да су ово влашки Цигани Г. Филипеску тврди да су Румуни, који су се доселили из Румуније. Ово изводи на основу њи-

ховог сопственог казивања да су Румуни и што сами себе тако зову, на основу тога што говоре румунски, што живе као Румуни у неким крајовима, што имају исте празноверице и обичаје, исто занимање и одело као и Румуни у неким крајевима. Међу тим, и поред свих упињања Г. Филипеска, Каравласи остају за свакога ко ове ствари познаје — Цигани. Јер циганска казивања о пореклу не само не вреде но стварају забуну. За дуго се веровало да су Цигани из Египта, па су где што по Египту и име добили, просто с тога што су сами тако казивали. На основу тога су у Француској назвати „Чесима“ (Bohêmiens) итд. Влашки се Цигани и у Србији називају Румунима (Ром'ни, Romȃni), и то баш и међу Власима у влашким селима, али и сами знају, а и околина их не сматра другојаче но за Цигане. Ту они врло често знају само румунски језик па су ипак Цигани. Сем тога и Бијели Цигани у Босни говоре само српски па нису Срби. Цигани се лако привикну на све што је туђе, те је могућно да живе као Румуни у неким крајевима, а што имају исте празноверице и обичаје, исто занимање и одело као и неки Румуни то ништа не значи. Циганска је особина да лако примају туђе и чувају као своје. Готово све циганске празноверице примљене су од других народа.

(Свршиће се.)

Тих. Р. Ђорђевић.

## НАУЧНИ ПРЕГЛЕД.

### Две румунске књиге о Румунима у Босни и Херцеговини.

**Romanii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi in prezent de Isidor Jeşan Extras din Analele Academiei Române. Bucureşti. 1905. 4°, страна 26. (Пагинација Анала Академије 37—62). Цена 0,30 динара.**

**Coloniile române din Bosnia, studiu etnografic şi antropogeografic de Teodor Filipescu, cu 20 ilustraţiuni şi o harta etnografică. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti. 1906. 8°, страна 310. Цена 4 динара.**

(Крај.)

Исто је тако и са обичајима. Многи турски Цигани у Србији примили су од Турака празник Ерделезе па га и данас међу Србима славе као свој. У Србији многи славе славу као и Срби. Неке српске обичаје чак чувају Цигани и онда кад их Срби већ напусте и да није њих не би било у неким крајевима ни тих обичаја: додоле су готово свуда само Циганке, лазарице су на многим местима само Циганке, итд. Исто је тако и са оделом, које сви народи кад једном већ приме тешко и тек постепено мењају. Турско одело које су Цигани примили од Турака чувају још за дуго и међу Србима, нарочито Циганке, јер је женскиње у оделу конзервативније; шалваре, нагне, начин чешљања итд. задржавају Циганке међу чистим Србима врло дуго, исто онако као што су и у Босни, по казивању Г. Филипеска, управо Каравлахиње очувале румунску ношњу. Такав је случај и са занимањем. Али босански Каравласи имају и својих специјално циганских занимања, којих имају влашки Цигани и у Србији, и која их потпуно изједначавају са

влашким Циганима у опште: мечкари, мајстори од корита, вретена, вагана, свирачи итд. Све ово јасно казује да су Каравласи влашки Цигани. — Резоновања и тврђења Г. Филипеска о физичким особинама Каравлаха су неозбиљна и смешна и ништа не доказују: „Мрка боја је у опште боја романске расе“ (али не и мрка боја Цигана) (239). „За констатовање порекла једнога народа потребно је да се врше и краниолошке студије“ (које Г. Филипеску није вршио). „Из антрополошких студија је познато да Цигани имају малу лубању, дугуљасту и нешто високу са пљоснатим и широким челом, а сем тога истакнуте јагодице“, а Каравласи у Босни „немају ову карактеристичну главу Цигана, већ преовлађује тип румунске лубање“ (239—240). Не треба мислити да је ово речено на основу ма каквих података, већ онако од ока. И на томе изводи Г. Филипеску: „Каравласи су на тај начин потомци Румуна, а делимично и Цигана (боље је и много вероватније рећи обратно) који су емигрирали из Румуније, али су били принуђени да се изукрштају са румунским Циганима у Банату и Ердељу. Другим речма само су жене њихове биле у почетку Циганке и ово зашто: Румунски емигранти (сгари рудари), који су се настанили у Босни беху принуђени да узимају жене од румунских Цигана у Банату или Ердељу, јер Румуни не дају кћери за туђинце или за људе које не познају. Ако младић не станује у истом селу не може бити говора о браку. Румунским емигрантима није остало ништа друго до да узимају Циганке за жене и тако се код Каравлаха и до данас очувао обичај да купују девојке“ (!) (240—241). Ово што иде просто је пораз за науку: „На моме путу по каравлашким селима у Босни видео сам људе врло разумне са изгледом који показује да су румунске народности, видео сам и жене, понајвише бабе, које су ми изгледале као Циганке из черге. Људи су наследили знаке предака мушкога рода који беху Румуни, жене су пак највише наследиле знаке матера и баба, које беху Циганке“ (!) (241). Ко зна ма и елементе

Антропологије ово не сме рећи, а кад би ово било у ствари, што је немогуће, било би врло важан научни проналазак

2. „Време и правци емиграција и узроци емигрирању Каравлаха“ (247—258). Каравлашке емиграције настале су услед злога политичког и економског стања у Влашкој (Valahia, Muntenia или Ţara - Românească) и Молдавији после њиховога пада под Турке. Тада се продавало право управе ономе ко боље плати. Како је у овим земљама владао бојерски систем, сељаци беху у великој беди. Страшним бојама описују савременици стање Румуна у овим земљама, а нарочито за време епохе фанариотске (1711—1821). Сељаци бегаху из села и настањиваху се у шумама и планинама, само да се спасу од бруталности бојера и калуђера, или бежаху из земље. Сем свију неправда сељаци су морали да сносе и све терете за време три рата између Руса и Турака (1769—1812) те у то доба пада највише исељавања. Сем Румуна беше у Влашкој и Молдавији и Цигана који беху право робље, које се продавало као ствари, те су и они бежали заједно са Румунима. Емигранти су се настањивали најчешће у Трансилванији и Банату, неки су прешли и у Србију и у Бугарску, а за тим у Босну и Славонију. Територије из којих су потицале највеће емиграције били су погранични крајеви данашње Румуније према границама Угарске, Бугарске и Србије. Сем ових великих емиграција бидо је и малих, кад су поједине фамилије или чланови фамилија напуштали своја села и ишли преко граница Оваквих је емиграција било много од половине XVIII до половине XIX века. Све ово може бити тачно; ово даље да су „Каравласи у Босни потомци оних старих рудара и сељака који су напустили Румунију понајвише у малим емиграцијама у XVIII и XIX веку“ може бити тачно само у толико у колико су Каравласи влашки Цигани. Румуни су емигрирали и остали ван Влашке и Молдавске, али близу њихових граница, где се и данас налазе. влашки пак Цигани, као и сви Цигани што чине, отишли су делимично и даље од румунских насиља чак до Босне и Славоније, где што

у јужну Србију, па чак и до Арбаније[1]. — Правац босанских Каравлаха био је од истока на запад преко Трансилваније, Баната, Срема, Србије и Босне. Други су дошли преко Бугарске и Србије поред Дунава и Саве.

3. „Етнографска укрштања на новој територији" (258 до 268). Каравласи су дошли у нов центар који има другојаче етичке знаке од њихових, па и ако их је било мало имали су јаку резистенцију те се нису претопили у Србе (258). И ова је резистенција јасан знак њиховог циганског порекла, јер се само Цигани свуда добро одрже. — Каравласи су сачували језик румунски, занимање, нису се измешали ни са Хришћанима ни са Мухамеданцима, на њих није имала утицаја словенска култура (прави Цигани), сем што се од окупације осећа утицај школе; сачували су румунске обичаје, сем што су под утицајем српске цркве примили славу (!) Женскиње је очувало и одело. Живећи са Србима научили су српски језик, али су и Срби, који су живели близу њих, примили доста њихових речи. Они су имали великога утицаја на народну музику у Босни.

У антропогеографском одељку другог дела (263 до 293) су:

1. „Положај и тип каравлашких насеља (263—278). На положај каравлашких насеља имали су највећег утицаја економски узроци. Каравласи су се насељавали у оним крајевима у којима је било ивове и јаворове горе, од које су градили своје дрвене производе. Њихова су насеља и данас поред шума или у шумама, понајвише у крчевинама, а где је од њих шума далеко, значи да ју је нестало од како су они дошли. И етничка предиспозиција имала је у овом погледу утицаја, јер су Каравласи и у Румунији заснивали насеља по крчевинама.

Тип каравлашких насеља у Босни је у већини разбијен. У почетку су крчиле шуму и насељавале се поједине фамилије, а њихови чланови су доцније крчили врло далеко од прве куће, још доцније су између њих грађене нове куће, те су се тако зблизиле. Овакав је тип налагала

[1] G, Weigand, »Die Aromunen«, I, 78.

етничка предиспозиција која је донесена из Румуније, па и економски узроци, јер се Каравласи баве израђевинама од дрвета. Овакав се тип налази и у планинским крајевима Баната, Трансилваније, Буковине и Румуније.

Каравласи су донели и тип кућа из старе територије, јер сви типови каравлашких кућа у Босни налазе се и код Румуна у Буковини, Угарској и Румунији.

2. „Опис каравлашких колонија" (278—293). У Босни има 19 каравлашких села са 300 кућа и са око 2000 становника. Села су Пурковић, у брдском крају округа Власенице са 12 кућа и 70 становника. Село је засновао Димитрије Пурко, отац и сад живог Илије Митровића. Димитрије Пурко дошао је из Румуније 1804 године. Ту је направио бурдељ и од њега се размножило цело село разбијеног типа. Становници говоре перфектно румунски, јер су пореклом Румуни (!) православне вере. На људма Г. Филипеску и је могао констатовати ниједан случај циганске лубање, а жене у том погледу имају нечега циганског (!) Примили су врло мало особина српске културе, баве се земљорадњом и израђевинама од дрвета. — Даља су села: Симић, Кнежина, Јадар, Кусоње-Љесковица, Каменица, Лопаре, Модран, Батковић, најстарије каравлашко насеље у Босни, које су населили први емигранти из Румуније; име му је дошло по свој прилици од имена Батко. Маоча-Каравласи, Шпионика, Немила, Возуча, Прача, Остружња, Станари, Прибинач, Слатина, Ситњеж. Становници су ових села: мајстори дрвених производа (корита, вретена, калеми, кашике итд.) земљорадници, мечкари, свирачи, а нешто мало и сточари.

Кад сведемо све што је речено у другом делу ове књиге видећемо да све што у њему вреди то је констатовање румунских Цигана у Босни, што је у осталом већ стара ствар. Обратно узимање, као што чини Г. Филипеску наводи на грешке какве је он учинио и какве се не допуштају у науци. Даље је од вредности констатовање места одакле су се ови Цигани доселили, (само ако је тачно одређено), и времена и кад су се иселили; а од највеће је

вредности констатовање и тачно одређивање њихових насеља. Да се Г. Филипеску ограничио само на тачноме констатовању онога што је видео и сазнао на месту, без икаквих извођења, учинио би већих услуга и науци и себи. Све остало не само није ишло у прилог научности његове књиге већ са свим обратно.

Тих. Р. Ђорђевић.

---

Светислав Стефановић, Приповетка о девојци без руку. (реферат у „Делу", 1906, св. за децембар).

У децембарској свесци „Дела" штампао је Г. Светислав Стефановић једну неповољну оцену о моме раду „Приповетка о девојци без руку". И ако ми није мио обичај по којем писци одмах узимају реч чим нека неповољна оцена о њиховој књизи изађе, ипак, из више разлога, у овом случају хоћу и сам да пођем за тим обичајем и да одговорим на оцену Г. Стефановића.

Г. Стефановић поодавна се јавио у књижевности, те је данас већ доста познат. Он пише у стиху и у прози. Његове песме, којих ниже свеску за свеском, нису јаке, и ја сам у свом извештају о стању данашње српске књижевности, читаном на првом састанку југословенских књижевника крајем 1905, поред све попустљивости коју ми је диктовала свечана прилика за коју је извештај писан, морао рећи ипак ово: „Г. С. Стефановић има културе и доста литерарног осећања (у њему има нешто од Г. Л. Костића, нешто од Војислава, и других), али држим да нема довољно лирског темперамента; сем тога, он много греши у метру". Што се тиче његове прозе, тј. чланака из литерарне критике којих он такође има, ја знам да је први његов чланак који ми је дошао до руку, „Проблем Горскога Вијенца", имао понеку светлију идеју али био доста конфузан и однекуд љутит; какви су били даљи његови чланци, може се видети по једној узгредној оцени коју је о њему донео баш наш лист, и по којој је он ка-